

OSOBNA ISKUSTVA U OČUVANJU SALONE I NARONE

Najstariji je dio Salone središnji dio koji se širio na istok i zapad. Ustrojstvo istočnog dijela je mlađe – to je jasno budući da je taj dio unutar gradskih zidina ostao urbanistički nepotpuno određen. Grad je u cjelini zadobio produženi, grubo eliptični oblik, otprilike 1600 m u smjeru istok – zapad i 700 m u smjeru sjever – jug. Bitnim sam smatrao i toga se pridržavao, tijekom 17 godina svog ravnateljstva, sačuvati središnji i zapadni dio grada, uključujući groblja i najzapadnije dijelove istočnog proširenja grada, dakle dijelove u arheološkoj zoni koja je *de facto* potpuno sačuvana i koja sadržava doista najstarije i najvrjednije spomenike Salone. Moj je stav bio ne dozvoliti da na tom području bude omogućena izgradnja ikakve suvremene arhitekture pa ni tzv. »benignih« građevina. Time bi bilo spašeno oko tri četvrtine antičkoga grada.¹ Najistočniji pak dio Salone, današnji Solin, tretirao sam kao područje na kojem valja primijeniti principe urbane arheologije, upravo kao što je to valjalo primijeniti i na susjednoj Dioklecijanovoj palači, srcu grada Splita. Doista, potpuna zaštita lokaliteta takvog tipa, kao što je netom opisani dio Salone, koji nam je zahvaljujući povijesnim okolnostima ostao netaknut modernom gradnjom, izazov je koji može biti blagotvoran i za lokalno, današnje, pučanstvo, budući da takva arheološka zona pruža ne samo

---

¹ Usp. Emilio Marin, *Pro Salona*, Zagreb 1994.

mogućnost zaštite povijesne baštine, već također i zelenu zonu (dijelom poljoprivrednu, ali i ukrasnu) koja je dragocjena u jednom već vrlo velikom konglomeratu, stambenom i industrijskom.

Samo je obala dijelila zidine Dioklecijanove palače od mora – u samo Dioklecijanovo doba bila je još uža, što se moglo vidjeti prigodom radova na obnovi splitske Rive: more je dolazilo sasvim blizu zidina Palače. Kada se već Palača transformirala u grad, ne bi se smjelo, po mom mišljenju, ni jedan njezin dio uništiti radi stvaranja neke arheološke zone. Eto razlike u pristupu ovdje i kod Salone, ne zbog nekog hira, već zbog stvarnog stanja spomeničke baštine! Struktura gradskih četvrti unutar Palače, koja je bila sagrađena unutar salonitanskog agera, dakle na rubu Salone, trebala bi biti sačuvana. Međutim svaki slučaj obnove, čak i one radikalne, starih građevina, mora biti popraćen najstrožim principima urbane arheologije. Budući da je u tijeku radikalna promjena društvenog stanja unutar Palače, uslijedit će, nažalost, i radikalna promjena struktura gradskih četvrti, što se predstavlja kao cijena koju treba platiti globalizaciji ili, drukčije rečeno, potpunoj komercijalizaciji.² Mislim da je nužno tome se suprotstaviti.

U Naroni je tijekom deset godina sustavnih arheoloških iskapanja istražen i veliki dio foruma koji je i na prostoru suvremenog mjesnog trga u Vidu, unatoč očitim problemima koji su iz toga proizlazili. Međutim pozitivna energija koja je izašla kako iz velikih arheoloških otkrića tako i iz poboljšane društvene lokalne situacije, što je pak bila izravna posljedica arheoloških radova, učinila je da

---

² Emilio Marin, *Historia magistra archaeologiae*, Split – Dubrovnik 2003, str. 81-84.

smo bili u stanju čak podignuti stari put koji je tuda prolazio te ga postaviti po modificiranom pravcu, koji je uvažavao arheološke datosti.

Augusteum Narone, otkriven tijekom iskapanja 1995-1996.³ donio je potpuno novo stanje na kojem je trebalo dograditi koncepciju prezentacije Narone. Nalazi unutar porušenog Augusteuma, koji su to uvjetovali, dovoljno su poznati.

Istražujući skulpturalni sadržaj Augusteuma usmjerili smo se i prema kipu u susjednom Opuzenu, za koji se znalo da je bio dopremljen iz Narone. Rezultat je poznat: ustvrdili smo potpunu podudarnost između njega i Livijine portretne glave u Muzeju Ashmolean u Oxfordu. Puna visina cijelog kipa je sada 184 cm, tijelo je od penteličkog mramora, a glava od mramora s Parosa. Izvršna suradnja – budući da je počivala na znanstvenim, a ne političkim temeljima – donosi rezultat bez presedana: kip Oxford-Opuzen Livije predstavlja odlučujući međaš u jednom nizu rimske skulpture. Taj je kip, odnosno vjerojatnije, njegov rimski model, primijenio ikonografsku shemu široko rasprostranjenu, koja je od tada postala dostupna i drugim skulpturalnim prikazima znamenitih žena. *Eumachia* iz Pompeja bila je među prvima koja se okoristila tim modelom.⁴ Ti su rezultati u bitnome obogatili naše poznavanje povijesti rimske umjetnosti.

Kao kustosu muzeja i istovremeno arheologu koji iskopava, spontano mi se nametnula zamisao o gradnji muzej-

---

³ Emilio Marin, »Découverte d'un Augusteum à Narona«, »Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres«, Paris, Juillet-Octobre 1996, str. 1029-1040; Isti, »Narona: descubrimiento del Augusteum (fragmentos del diario)«, »Studia croatica«, XLI, 1 (141), Buenos Aires 2000, str. 27-52.

⁴ Emilio Marin, »Livie à Narona«, »Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres«, Paris, avril-juin 2003, str. 957-974.

skog paviljona na lokaciji Augusteuma, slijedom čega sam izradio projekt⁵ koji je potom i realiziran. Izuzetni spomenik koji je omogućavao prezentaciju *in situ* galerije rimskih carskih skulptura, s mogućnošću da se predstavi njihov uspon i pad, predstavljao je veliki izazov.

Mounir Bouchenaki je u ime UNESCO-a 19. srpnja 2004. počastio svečanost postavljanja kamena temeljca za gradnju Muzeja Narone, koju je financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Potom sam s građevinskom tvrtkom koja je dobila posao na lokaciji ugovorio sve detalje poslova arheološko-konzervatorske prirode, u nekim segmentima na terenu, koji su još trebali biti izvedeni od strane Arheološkog muzeja na početku ili za vrijeme gradnje Muzeja. To je značilo završni dio svih radova koji su susljedno bili izvođeni za vrijeme nekoliko godina. Na taj je način jedno, mogli bismo reći, poslanje bilo dovršeno i više nije bilo nužno moje sudjelovanje u poslu. Moj muzeološko-arhitektonski projekt bio je ne samo napisan već i objavljen 1999,⁶ i sve se na njemu temeljilo. Stekli su se svi uvjeti: znanstveni, profesionalni, organizacijski, financijski i politički, potrebni za gradnju Muzeja Narone.

Po mom mišljenju, činjenica da je arheološki lokalitet Narone bio u sastavu jednog jakog arheološkog centra, starog i glasovitog kao što je to bio Arheološki muzej u Splitu, bila je sretna okolnost bez koje bi sudbina tog lokaliteta bila potpuno drukčija. Ne treba zaboraviti da su arheološki muzeji bili u temeljima arheologije u Hrvatskoj,

---

⁵ Emilio Marin, »Narona – Project: The Arrangement of the archaeological Site with the Museum Pavilion«, u: *Kulturparks – Erbe und Entertainment*, St. Pölten 2000, str. 51-58.

⁶ Emilio Marin, *Hello Narona*, Metković 1999, str. 99-115; Isti, »Narona – projekt uređenja arheološkog lokaliteta s muzejskim paviljonom«, »Informatica museologica«, 33 (3-4), Zagreb 2002, str. 31-38.

kako u kulturnom tako i u onom znanstvenom pogledu. Upravo u razdoblju u kojem je Arheološki muzej u Splitu došao u puninu svoje snage (točni pokazatelji ne manjkaju) nakon skoro dvostoljetne egzistencije – ta snaga se očitovala kako u njegovu statutu tako u profilu i broju zaposlenika, kako u njegovoj nakladničkoj djelatnosti tako u mnogim muzeološkim i istraživačkim projektima – a to je bilo u 90-im godinama prošlog stoljeća, dogodio se i dotad nezamislivi napredak arheološkog lokaliteta Narone. U tome vidim izravnu vezu i mislim da je snaga neke institucije sukladna snazi njezinih pojedinaca, snazi koja im dopušta da se sučele s destruktivnim ponašanjima. Pod tim podrazumijevam i sučeljavanje s arhitektom koji je vrstan u pogledu konstrukcija nad zemljom, ali nema potrebno znanje glede onoga što bismo mogli nazvati prostorom pod licem zemlje, prostorom povrh kojega i zbog kojega se nešto upravo gradi. Arheolozi koji su pridonijeli projektu Muzeja Narone nisu samo isporučili tzv. arheološku podlogu već su također – budući da se radilo o arheo-arhitektonskoj podlozi – priskrbili razlog postojanja (*raison d'être*) te nove gradnje, odredili njezin gabarit i proučili kretanje kako u unutrašnjosti građevine tako i prema vanjskom prostoru u koji su bili integrirani ostaci rimskog hrama i njegovih komunikacija.

Slijedom toga držim da se sretna rješenja mogu naći samo uz uvjet da se poštuje jake ustanove. Te institucije, zahvaljujući umijeću da vode poslove (*savoir-faire*) kao i međunarodnom značaju svoga poslanja, imaju sposobnost da se bore protiv, ne uvijek nužno loših, partikularnih usmjerenja.

Svjestan sam da sam opisao tradicionalan model koji je u svojoj cjelini konzervativan. Uvjeren sam međutim da antički lokaliteti, lokaliteti sa značajnom površinom, na kojima su se arheolozi jedni za drugima nastavljali u

svojim istraživanjima desetljećima, moraju biti shvaćani i shvaćeni u svojoj cijelosti. Premda se ne radi o nekom pravilu koje bi trebalo primijeniti posvuda, većina će se, ako ne i cjelina, bitnih sastavnica moći sačuvati samo ako nas jedan važan arheološki lokalitet bude zanimao u svojoj integralnosti: taj pogled mora biti primijenjen u istraživanju, u prezentaciji, u konzervaciji, u muzeološkim pothvatima i u promidžbi! Za očuvanje određenog broja prestižnih arheoloških lokaliteta koji su u nevolji potrebne su nam snažne institucije i značajke ali i hrabre osobnosti!

Konačno, ako veliki muzeji, kao što su Louvre ili Guggenheim u New Yorku, imaju novo poslanje na svjetskoj razini na koju smatraju da su pozvani u času globalizacije, bilo u Bilbao ili u Veneciji, u Atlanti ili u Abu Dabiju, zar pokrajinski muzeji i, konkretno, arheološki muzeji, ne bi trebali nastaviti isto poslanje ondje gdje su ga odavno vršili i dokazali? Mislim na hrvatsku obalu, na arheološke muzeje u Zadru glede sjeverne Dalmacije i u Puli glede Istre.